47 * NUREMBERG MAHZOR, PRAYERS FOR THE ENTIRE YEAR, INTERSPERSED WITH ILLUMINATED INITIAL-WORD PANELS AT THE BEGINNING OF IMPORTANT SECTIONS OF FEASTS, SPECIAL SABBATHS AND BIBLICAL SCROLLS, ILLUMINATED MANUSCRIPT ON VELLUM, SOUTH GERMANY, C. 1330-1331

521 folios 50cm by 37cm, square Ashkenazi script, mostly 30 lines per page in dark brown ink, commentary is written on the three outer margins, in smaller round script, up to 105 lines per page. Two conjoint vellum leaves were attached to the end of the manuscript by the nineteenth century in the Library in Nuremberg, and two loose paper leaves at the beginning and end of the manuscript were part of the binding. The manuscript is composed of sixty-seven quires, mostly of eight conjoint leaves each, except for quires IV of nine leaves, one added at the end for additional text; XLV and XLVI of ten leaves each; LXIV of four leaves, with text of Torah reading; LXV and LXVI are one quire of eight leaves: quire LXVI of six leaves was originally inserted between the two leaves of quire LXV, this and the last quire LXVII consist of Haftara readings. Quires XXXIII-XLV are incorrectly bound and should be rearranged: XXXII,XL-XLIV, XXXIV, XLV, XXXV-XXXIX, XLVI. Ruling by stylus (see especially fols.273ff.). Pricking noticeable in all four margins.

Five hands, related to the contents of the Mahzor, wrote the manuscript

Hand 1. Fols.1v-32v with preliminary prayers.
Hand 2. Fols. 33v-233 scribe of the first part. The name of the scribe who wrote the first part of the Mahzor and some sections of the second part is Matan Ben Menahem. The letters of his full name are marked on fol.400. Additional marked letters: Matan appears on fols.143v, 304, 314.
However this scribe did not write the colophon.
Hand 3. Fols.234-512v second part of the Mahzor, written together with hand 2 of part one.

Hand 4. Fols.513-528v the Haftarot ending with the colophon of 1331

Hand 5. The scribe who wrote the commentaries is named Yaakov. His name is indicated by marked letters on fol.437. Colophon, fol.528v(517v) '...I wrote this mahzor for Rabbi Joshua bar Isaac and completed it on Thursday, the fourth of Elul in 5091 (August 8, 1331)...'

THE GIANT NUREMBERG MAHZOR IS ONE OF THE MOST SUMPTUOUS ASHKENAZI MAHZORIM EXTANT INCLUDING A RICH TREASURE OF *PIYYUTIM*

PROVENANCE

(1)The manuscript belonged to the Jewish Community of Nuremberg until the expulsion of the Jews from the city in 1499. It was then taken to the municipal library of Nuremberg (shelf marked Ms.centus, Nr.100).

(2)In 1808, during the Napoleonic conquest of Nuremberg, eleven leaves were cut out of the manuscript. Five of these detached leaves found their way to the Meir Selig Goldschmidt collection from Frankfurt. After his daughter's marriage in 1918, they were transferred to the Heinrich Eisemann collection. In 1937, one page was given to S.Z. Schocken. In 1938, he bought three more pages, while the fifth leaf is in the Ernst Bodenheimer collection in New York.

(3) The manuscript was acquired by the Schocken Library in Jerusalem in 1951.

TEXT

The Nuremberg Mahzor, like other Ashkenazi mahzorim consists mainly of a large section of *piyyutim* (liturgical hymns), which are added to the regular prayers, for holidays and special Sabbaths. However, the ordinary prayers of *Shahrit* (morning), *Minhah* (afternoon) and *Ma'ariv* (evening), including the regular *Shmoneh-esreh* (eighteen) benedictions, are lacking here and normally do not appear in an Ashkenazi mahzor.

Dividing the giant Mahzor into two parts, at times bound in two volumes, was quite common in Ashkenazi mahzorim of the thirteenth and fourteenth centuries, mainly because of their content, but also because of their size. The assumption that there are two parts to the Nuremberg Mahzor is supported by the fact that following the Additional Occasional benedictions, there is a blank folio 233v (later foliation:227v), which is followed by the prayers for the New Year on fol. 234 (228). Moreover, the first part was written by two scribes, whereas the second was written by three scribes, and only one of them is the main scribe of the first part (see Scribes below). The Nuremberg Mahzor was, however, never bound in two volumes, since the recto of fol.233 (227) contains the end of the text of the occasional benedictions, and is not blank.

האיר יות ולילה הצד יות היל לפניהם יותבול להאיר להם ול אחרירים מרכעות ורבים הלד יות שם מיו ויותום ול של פוס הכח או וועם לי את היות אות בינה בינה של את היותום לי את היותום להיותום להיותום להיות היותום להיות היותום להיות היותום להיותום להיות היותום להיות היותום להיותום להיות היותום להיות היותום להיות היותום להיותום להיות היות

יתבורודן יותכי ונורי וייתני יותני הי מבטות בשות ורוען שעות הק את דרוע והכד כמינים ביות תי מל חיבה על הם או ל בשמון: וובדות יי כל חיבה על הם או ל בשראה ישל אות היד הובולה לאשר עשה שייוה ישר זות מייקבוה כאשי שנה ל א פרונביה ש יייוף על שם וורוז ה משם זותי וואויש ביין פרשה עברן פלוני גבון שנהל בל לעשות ווראוש או פלוני גבון שנבלש מורוז העל מש משל של משל מורוז ביין מיי

ובנישה ישיר עלישועה דהייע ומיה שה יכולאו ישור משה וכנוישא את השירה היוות ול טוניה מוהי

השתרה היות ול כוציה ווה יונישונה קד שבת יונישונה בשתרה היותר וובישונה בשתרה היותר שותה בשתרה בשתרה בשתרה בשתרה בשתרה בשתרה בשתר שתרה בשתרה בשתרה בשתרה בשתרה בשתרה בשתרה בשתרה בשתרה בשתרה בשתר שתרה בשתרה פנים אולפנים אולון מיראה ראותה שפחה להים שעולה הך ככבורו של הים וראום ישור והיו וראום מושעשה ליה היף יו קווע ל מערהים שנונב הלט שכשה בעד הים והמים להסחונה מימום ומשוניולם הולכם משורות סום מידבר או יטעל מהוה נגקשה תר רוח אטשעה נסתרי השות יוחיות כים הם ויעיים דושיו פוף ומחייה משלו נמואר כים וב ווטב שנתבתן מוף א אותלב פרעה מוף וחנבים וורדוף ול ויקחשש ומוות רכב בחור ווורם פרעה בחייני אש והיום הל יותו וחנה יוינרים וחמה יו ויתם יות ויחנה ויינבים יי תרו (שון יובב הלהי הנה שמיכויה וופן ייבה יובב תלוויו יונבב בתב מהיו ייב ותנטווים שלוהם תולווו (ש בבה סיו הר בכה ותול

עלהרינוכ מסומן שלהרי ירושום ששם היונה נריכר מן המכים נקוות את העי זושר יעמדוקן אונש חיבי ששוה F



תה האדתה יומס ולילה לפנימהני א חרי בדם מרכבות מעציי א שר לים כות ולביות אנושה' ג רור בחת מעברות לחירות עטויה בבר יונקים זה ארי עד וומרת יה .. וליכם בתהוכוות כבבקעה אדם ובחמה באים אחריקם זועמיו באת וכחימו ה דורים שברור לשימר צמו יי אש מלחמה שש מאות רבב בחור לקח לוי טובער בים סות' מירכנות פרעה והילו דום בפרך והכבידו עיד יבד בוגשיו וו

א בידת גופס על שפתים ראו עיני א כ הזהיד הנין וגואר - Khild of all dancked daken ארלים ביצאר מיבוד ילחידות חמושה ב אים דרפר ואברר לגלי ים חלישהיב פק פתחי ישינה בנפש בדריה ידרה הריביאה בדרוע בסדירה קבר בתוך ים והפיים להם חובה ה יחדק לבר לרדות עם כל עבא קהלי ר יורם בריצי אשיוהמם והבחירו סיסיו פו ירבה יועצי תוקקיסיו דון ביחשבותם נופו יתם על הדי בתר נקפות דיביי ו הלקר בגלי ים פצרי כידניי



detail

The First Part

Preliminary Section

The Mahzor starts with a preliminary section (fols. 1v-32v), written by a scribe who did not participate in the rest of the manuscript. The section begins on fol.1v with introductory benedictions to the prayers. This formula is repeated in the beginning of the morning prayer of the New Year in the second part on fol. 321 (315). It continues with some instructions and additional *piyyutim* for different occasions. Fols.2v-7 are variations of *Shahrit* (morning) and *Mussaf* (additional) prayers for Sabbaths and holidays. Fol.8 *piyyutim* for *Shabbat Bereshit* (Genesis Sabbath, first after Sukkot); fol.10 *Shabbat* and *Rosh Hodesh* (new moon); fol.12 *Selihot* (penitential hymns) for Mondays and Thursdays; *piyyutim* for Sabbaths of pericopes; (fol.17v) *Vayera*;(fol.18) *Toldot*; (fol18v) *Hanukkah*; fol.26v-32v *Selihot* for

tenth of Tevet. Yearly Prayers

The Mahzor then follows (from fol.33v on) the yearly calendar, written by the main scribe of the first part. It starts with the piyyutim for the Four Special Sabbaths and for the Feast of Purim. From here on most of the piyyutim have an extensive commentary in the margins. Fol.33v Sabbath Shekalim; fol.40 (later foliation 39) Sabbath Zakhor, fol.47 (46) Purim; fol.52v (51v) Esther scroll; fol.60 (59) Sabbath Parah; fol.64 (63) Sabbath Hakodesh; fol.69v (68) Great Sabbath before Passover.

Passover Section

Fol.78.v (added cut out fol.76a v) First Day of Passover; Fol.91 (88) Second Day of Passover; fol. 98v (95v) Sabbath during Passover; fol.102 (99) Song of Songs; fol.107 (104) Seventh Day of Passover; fol.120 (added cut out fol.116a) Last Day of Passover. Following are collections of *piyyutim* for six Sabbaths between Passover and for *Shavu'ot* (Pentecost).

Shavu'ot Section

Fol.145 (141) First Day of Shavu'ot, fol.154v (added cut out fol.149a v) *Aqdadut milin, piyyut* for the Ten Commandments; fol.171 (165) Second Day of Shavu'ot; fol.180 (174) Scroll of Ruth.

Fol.186 (180) Sabbath *Beha'alotkha*; fol.189v 9183v) Scroll of Lamentations; fol.194 (188) Ninth of Av; fol.219v (213v) Sabbath *Nahamu*.

Additional Occasional Prayers

Following are *piyyutim*: for Wedding on fol.223.(217), for Circumcision fol.229v(223v), and for Sabbath before New Year fol.231v(225v). It is possible that these occasional *piyyutim* were placed here because this may have been the end of the intended first part of the Mahzor.

© Sotheby's Tel Aviv

Second Part

The second part consists of prayers for the New Year, Day of Atonement and Sukkot.

The following quires 32-45 (originally fols.249-362) were apparently wrongly bound during the seventeenth century, when the entire volume was probably bound by a Christian binder, who could not read Hebrew, mixed the guires and thereby the order of the prayers and piyyutim of New Year and Day of Atonement (see Codicology below). This error in binding was apparently made in the Municipal Library of Nuremberg, before the early foliation of the nineteenth century, since this foliation does not take into account the correct order of the prayers in the Feasts.

The correct order of the folios and the guires according to the sequence of prayers is as follows:

Fol.234-256 (228-250) which are guires 30-32, plus fols.313-319 (307-313), which are the first part of guire 40: Eve of First Day of the New Year. Fols. 319v-320v (313-314v) end of quire 40: Eve of Second Day of New Year(sic). Fol.321-329 (315-323) guire 41: Morning prayer of First Day of New Year; Fols.329-339 (323-333) guires 42 and part of 43: Mussaf for First Day of New Year. Fols. 340-352 (334-346) part of guire 43 and guire 44: Mussaf for Second Day of New Year. Fols. 256-272 (259-266) guire 34: Fast of Gedaliah; fol.271 (265) other Penitential Days. Quire 45:fol.353 (347) Sabbath of Penitence; fol.355-362 (349-356), and guire 33: fols. 257-264 (251-258), as well as guires 35-39: fols.273-312 (267-306) and most of guire 46: fols.363-missing 371 (357-363) Day of Atonement Eve. Fol.372 (364), continuing with quire 47 to part of quire 51: fols.373-407v (356-399v): Morning prayers of Day of Atonement. Fol.408v (400) Mussaf for Day of Atonement. Fol.461 (450) Ne'ilah (concluding prayer) for Day of Atonement. Fol.472v Sabbath between Day of Atonement and Sukkot.

Sukkot Section

Fol.474 (463) Eve of First Day of Sukkot; fol.477 (466v) Eve of Second Day of Sukkot; fol.479v (468v) Morning of Second Day of Sukkot; fol.484v (475v) Morning of Sabbath in Sukkot; fol. 485v (9476v) Book of Ecclesiastes; fol.491v(481v) Hoshaanah for Sabbath; fol.497 (486) Eve of Shmini Atzeret, fol.504v (493v) eve of second day of Shmini Atzeret; fol.5049 (498) Beginning of Torah reading: Hatan Torah and Hatan Bereshit; fol.512v (501v) Simhat Torah (Joy of the Torah).

Haftarot

The biblical passages form the Prophets, which are recited after the reading of the Torah, were written by another hand, the one that writes the colophon on fol.528v(517v). This last section of the manuscript is now bound erroneosly in three quires (65-67). Quire 66 of 6 leaves, fols. 515-520 (504-509) should be placed in the middle of quire 65 of 2 leaves 513 and



detail

בתינת פרוות גיור ואשר אבה לחנור אתה היית עיור"



מִלְבַנוּדְ בַּלָה מֵראָשׁ אַמֵּינָה תַּשׁוּרִי יִבְּטוֹתַר עְרֵיֵי לְוֹבֵשׁ התבה התבחני וחתפארי בושם ריקות התבשביי מוור וּלְבוֹנַה התקטרי מִלְבַנוּדְ בַּלָה מֵראָשׁ אַמֵּיר לִמְּיָלְךְ תַשׁוּרִי "

ברך שַבר יַלִץ אָשִׁכּל הַכּוּפֶּר בִיצַפְּצָפֶת וְנוּאָטָת בַּלַה בִּאִנְרוּ שַפַּר בְנֵי נּ

בָּרְעָלֵה יִהְקָּבִיט בְּלִי חָפֵּר חִיקְנֶבְר קְרְּיִשְׁתּוֹ בַעַרִיץ יִנְפַפֶּר בּבּרְל בִּבַעַלָה יִהָּקִרשׁ וּבָּפָעָה יִתְּפַלְטִל תַּבִּידּ לִיל וְיִצָּפָר״ בְּבִעַלָה יִהָּקִרשׁ וּבָּפַעָה יִתְּפַלְטִל תַּבִּידּ לִיל וְיִצָּפָר״

בן נערך קראני דודי מסק ועבר שוסרים נשאר ררידי דלפה עיני ונרסה בזכר עוני מרארודי דידי אחבת חשק תארת חפנה יעל מה זה מתארור בידי עלינה שליחים הריבי לה תלור במרועה השיב חתן לשליחי כלה "חבני ורצוני לסיים בבתלה הע השיב חתן לשליחי כלה" שענה סגולה את היא יושר אמרים נכונה אני יפיקיימת בהן הן הרברים "גמול בק עמי חסר ייזכור אתבת נעירים יימחר לפרותי מבין ח עמירים בזיות חתנים להבר על לכ כלה יכורים המנים" תאומים בזיות חתנים להבר על לכ כלה יכורים המנים" ולכעולה הק אוי לינה שוף ועל מנויף מע מיניים מנויף מע מיניים מנויף מע אונה ויותרבל ותבעים אונה ויותר מנוים מ

החשת.

יאן בעתים ק עב עבהן שלהים שלהים שלהים יאותה ביותר מפיד שומים לחבר מפיד שומים לבור מפיד שבים מו אותר ביותר מביד שבים הוא מאלד אותר ביותר ביותר

של הידות ילך כל משרים של הידות ילך כל משרים של משרים של משרים של משרים של משרים של משרים במשרים במש

514 (502-503) to form one quire of 8 leaves. Quire 67 on fols.521-528 (570-517) follows the text on fol.514. The text of the *Haftarot* for the morning prayers of Passover, Pentecost, New Year, Day of Atonement and for Sukkot are written in one column, while their Aramaic *Targum* is in the second column aside. The *Haftara* for Passover starts on fol.513 (502). The *Haftara* for the first day of Passover starts in Joshua 3:5, and not as was common in Ashkenazi rite in Joshua 5:2. It continues on fols.515-519 (504-508); Pentecost starts on fols. 519v-520v.(508v-509v), continues on fols.514 (503), and then on fol.521 (510); New Year's *Haftarot* are on fols.521v-522v (510v-511v). Instead of the Aramaic Targum to the first day of New Year, in I Samuel 1:1-2:10, an enlarged prayer of Hanna appears in Aramaic in the side column; Day of Atonement on fols.522v-524 (511v-513); Sukkot on fols.524v-528 (513-517).

Peculiar Prayers

There are some prayers and *piyyutim*, which are not usual in Ashkenazi Mahzorim. Examples are the *piyyutim* for the Tenth of *Tevet*, the day the Jerusalem Temple was destroyed (fol.26v). Amongst them is one by an Italian author, Rabbi Hayyim Palti'el (fol.30).

ILLUMINATION

- 1. Full page painted portal(fol.1v) at the opening of the Mahzor. The top elongated rectangular part is composed of four Gothic pointed trefoil arches, topped by building roofs with pinnacles. The initial-word in the center arches is written in gold over a pink dense field of squares. The flanking arches expose trefoil windows, with an orange criss-cross ground. The two supporting columns are decorated with hybrid dragons, with tails ending in foliate scrolls. They have foliate type capitals and bases resting on the backs of an elephant on the right and a bear on the left.
- 2. Twenty-one painted initial-word panels at important sections of the yearly prayers, mostly in the first part of the Mahzor. They are on fols. 33v, 40(39), 47v(46v), 52v (51v), 60(59), 64 (63), 69v(68v), 78(76), 91(88), 98v(95v), 102(99), 107(104), 120(116a), 145(141), 171(165), 180(174), 194v(188), 321v(315v), 340(334), 364(357a), 372v(364av), 475(464). Sixteen of these panels are in the first part of the Mahzor, and only five are in the second part. Most panels are elongated rectangles, with the initial-word covered in gold leaf, mostly stamped with small rosettes. All of the panels but one, fol.98v(95v), are filled with a densely decorated ground of consecutive small squares (e.g. fols.33v, 91, 180), lozenges (e.g. fols.40, 102, 364) or roundels (e.g. fols.51v, 340) in different colours: blue, orange, pink, green or magenta.



47



© Sotheby's Tel Aviv

אינון חובחדם ועיבה יועם ני

שאין יויבוג שוגי עביהם מוספר עניין שכחי מוקחי אוכי וחולה בחילה לביו או מולה ואוגרה ושאר דכרים היועדים עמו טועי ומיעות שורויין כיועדה עיקר

NXXX RIKKX A HANK SHARK S **展展展展展展展** XXXX XXX MERE KKKKK XXX HXXXXXXXXXX XXXXXXX KINXXXX KINX XXX

מין עדק כדי מים עדק כדי מינה כי לשופטה וות טועפייו ליביך שייווליניק ש -ינם להויעיו ויניק שמונה מוכות ערוען עלהמים מם יהיו מרוטןאו

אועטיך ולכך עטלין ערכה כול שפער פירן שחין ערכה גדילה יולין עלהרים של ופערער על יולון על החים של ושברעי של יולוע מל החים יוכושעם של יולוע יולוע ש ושהבטהור שהיו מוזיק שנים

חטון. ורוכין נפתח יטש וייער הרע שרוכין כל בעם כדי והחעיוו יות ומותה ישוישוב נשל תכבושי עועמיט ותשליך

תכבוש הו לעבור על פשער נחדה תבותח וביצל למיחוד ימותח ולא יכם מורתח" בניטלם ארבעה למחולביים פרי עד הדר אקח לנאדר יבי פרלד א להאפור י לבולו בבוד אופר" מבדת אאטור בעבות למביט ברית אבות "רענ זר רבבה לדגרל מרבבה מיצרות בוכר חינויברות" תבינים לפפרה לסוררה בפרה בל

המאיר לארץ

פויעלותים זל אמש בקרחות אותך ולא לאחרי יכר פיטך לרואת של לאתען ידעו ירוותם להותני כי לפך לעשורב לכם החובה ולקרות לעשורב תקרה ואתיבה המותשהם נהי מסיכל על הרום מובכר חך.

וומכנו העל וכקוות לרום,

ייים מולי על חן פיסף וחדם ל

בער מוכר בע מוכר רחדם ל

בער חני בנפוט ויייום חמום

בער חני בנפוט ויייום חמום

מנים את מוני מון לפוטר לתען ירען דורותיב עי כספת חושב חסרי דוד ונהד ... :

> הן פומט שר משלם שי לרוב ולדישו בוד העשלת ביהן כי לרורוען עת וט

שבשלם לדור ודור תנולך פעטיך והניו עדי עד יוולוך עיד שיוותה כליולך ושל להבירות כך זרע ט של דוד על מנים מה שוישטן ואי יוות של מנים שוישטן ואי יוות של וולין ישוה מאום של יוות של וולין ישוה מאום של

The panels are framed either by several lines and fillets of different colors (e.g. fols.33v, 40, 364), or by a thicker band of geometric (e.g. fols.102, 51v, 107, 145), and foliate motifs (e.g. fols.91, 180). Some have two thicker bars flanking the initialword (e.g. fols.51v, 68v, 321v, 340), decorated with geometric forms or foliate scrolls. Some of them have small animals (e.g.fol.68v), or birds (e.g. fol.321v) interspersed within them. One of them (fol.47v) has two roundels on the side frames, filled with a blue bird on the left and a seated bear holding a banner on the right. Another frame (fol. 120) with interspersed animals within the foliate scrolls, exposes four lions in the corners of the panel, a deer on top and a camel below. In the most elaborate panel (fol.78v) the ground of lozenges is in three colors: blue, pink and magenta, topped by a double trefoil arch, flanked by bars decorated with four hybrids within the medallions. One unique panel was probably done by a different artist (fol.98v), who mistreated two of the Hebrew letters in the panel (bet and final khaf). The ground of the panel is done using a pen, in a grisaille-like style, exposing foliate scrolls interspersed with two dogs hunting a hare on top; a goat, two dragons and a dog hunting a deer at the bottom.

- 3. Many large initial-words in black ink surrounded by pen flourishes in red, mostly in the second part of the Mahzor. The large initial-words are over the most important sections of the prayers, where there are not painted panels. Only five of them are in the first part of the Mahzor (fols.154, 165, 182v, 189v, 194v), and eleven are in the second part (fols.234, 261v, 348, 355v, 408v, 443v, 461v, 479v, 485v, 497v, 506). All but one (fol. 355v *Kol Nidrei*) are written in black, surrounded by pen flourishes in red. The one on fol.355v is written in red with black flourishes. Many of them spread over the entire text space, while others are over some part of the text.
- 4. Many smaller initial-words at the beginning of most of the *piyyutim*, either in red, black or alternating red and black.
- 5. The commentary written in smaller script in the outer margins as *carmina figurata* type, forming different geometric shapes, such as roundels, lozenges, triangles and tapering elongated rectangles. Some are outlined in red ink. This may have been done by the scribe who wrote the commentary, or one of the main scribes.
- 6. Some linear decorations in acrostic to names of authors of *piyyutim*, as well as to the main scribe of the Mahzor: Matania Ben Menahem. His name is indicated by marked letters within the text: (fol.143v a flower upon the name Matan; fol.304 Matania; fol.400 Matan ben Menachem; fol.314 Matan). The name of the scribe who wrote the commentaries is also marked (fol.437 Yaakov). Some linear decorations in acrostic to names of authors of *piyyutim* (fol.462v- Meir bar Yitzhak; fol. 134v Yoseph bar Shmuel Tov Elem).

- 7. One text illustration of a *shofar* on New Year (fol.343). A text illustration of a curved *shofar* is sketched in red ink beside the sentence 'u'bitko'a *shofar*' (and when the shofar is blowing), part of the *piyyut 'Adar ve-Hod'* recited in New Year (fol.343).
- 8. Some of the catch-words are illustrated with brown ink: a stork (in Hebrew *Hasidah*) illustrating the word '*Haside'ha'*; a lamb's head tops the word '*tla'ei'* (fol.420) (your followers fol.23v); a flag upon the word '*ve-haniglot'*(fol. 404); a hind's head top; a hoopoe's head with a large beak (fol.412)

The style of the painted panels is directly related to the Upper Rhine during the first half of the fourteenth century. Most telling are the frames with animals, birds and hybrids interlaced with foliate scrolls. They resemble the soft undulating scrolls and animals of illuminated manuscripts from the Upper Rhine (see Ellen J. Beer, Beitaege zur oberrheinischen Buchmalerei, Basel & Stuttgart, 1959), somewhat later than the famous 'Gradual of St. Katharinenthal' of around 1312 (see E.J.Beer, 'Die Buchkust des Graduale von St. Katharinenthal', in Das Graduale von St Katharinenthal. Kommentar zur Faksimile Ausgabe des Graduale von St. Katharinenthal, ed. L. Wuetrich, Luzern, 1983, pp.103-224).

Stylistically, it is hard to assume that the illumination was done later than 1331, when the colophon was written.

We are grateful to Professor Bezalel Narkiss and Ariella Amar for their research and cataloging

\$2,000,000-3,000,000



detail